

Замки Закарпаття (бібліографія)

Закарпаття - північно-східна частина одного з найдавніших історико - географічних регіонів Європи - Верхнього Потисся, який займає південно-західну частину Східних Карпат та північно-східну частину Тисо - Дунайської низовини. Завдяки вигідному географічному положенню регіон здавна грав роль важливої транзитної області. Тут збігалися транспортні артерії, що з'єднували між собою Східну Європу із Західною, Центральною та Південно - Східною. З давніх часів населення Карпат в етно-культурному плані було близькоспоріднене із Центрально - Європейським ареалом. Тому Закарпаття постійно відчувало вплив європейського історичного процесу, про що свідчать історико-археологічні пам'ятки краю. Окрему групу "свідків" давньої історії Закарпаття складають замки. Замок - це укріплена оборонна споруда з каменю та дерева, яка виконувала захисну функцію у випадку небезпеки та надавала змогу її захисникам у облозі певний час стримувати та відбивати нападників.

Перші укріплені поселення – городища виникають в регіоні в епоху енеоліту – середньої бронзи (III – сер. II тис. до н.е.) (Балагури, 2001), зростаючи у кількісному відношенні в епоху гальштату. Їх основне призначення – сховище для навколишнього населення в часи військових конфліктів. Якісно нового, утилітарного значення набуває низка городищ на зламі н.е., перетворюючись із захисних пунктів на політичні та економічні центри широких районів (Котигорошко, 1989, с.21). Яскравим прикладом може бути найповніше досліджене Малокопанське городище (Котигорошко, 1998, с.109-129).

Майже з тисячолітнім відривом на території Верхнього Потисся, в тому числі і його східної частини, зводиться цілий ряд городищ, у своїй більшості на місці дакійських, з використанням старих укріплень (вал, рів). Вибір місця розташування пов'язаний з основними водними артеріями, а їх поява у X – XI ст. з формуванням Угорського королівства, складовою частиною якого стає Верхнє Потисся (Прохненко, 2005, с.139-140). Перед угорськими володарями постала необхідність посилення охорони державної межі та встановлення дієвого контролю над торгово-караванними шляхами регіону. Старі земляно-дерев'яні городища більше не могли ефективно виконувати ці функції. Тому, як правило, на місці колишніх городищ X – XI ст., у XIII – XIV ст. зводяться кам'яні укріплені оборонні споруди – замки.

На відміну від городищ, тактико-стратегічні можливості замків були більш розвинутішими, а оборонні системи технічно більш оснащеними. Головні конструктивні елементи оборони замку складали: кам'яна суцільна стіна, товщина якої сягала приблизно 3 - 4 м, та спочатку одна, а згодом кілька кам'яних башт висотою 10 - 25 м. Захисну характеристику замку посилювали земляні вали та система ровів наповнених водою, які оточували замок. У більшості випадків вхід у замок реалізовувався через підйомний міст. Замкові стіни оточували широкий внутрішній двір, з якого можна було дістатися башти – донжону, яка слугувала одночасно і житлом захисникам. Для довготривалої облоги облаштовувалися глибокі колодязі та система підземних ходів, що вели за межі замку.

Будувалися кам'яні замки європейськими фортифікаторами, які орієнтувалися у своїй роботі на взірць – романські замки Західної Європи (Поп, 2001, с.56-57; Поп, Поп, 2004, с.9). З XIII ст. угорські королі дарують чи віддають у тимчасове користування деякі замки Закарпаття своїм родичам та вассалам за вірну службу короні. Таким чином, замки виконують функцію не тільки військово охоронного чи адміністративного центру навколишніх територій, але й перетворюються на фамільно-родинні фортеці їх володарів (Нариси..., 1993, с.54-56,59,66-68; Мудра, 1994, с.30-31,36,46; Поп, Поп, 2004, с.11,18,33).

На протязі XIII - XV ст. у зв'язку з досягненнями європейського військового мистецтва та ростом естетичного смаку власників, замки Закарпаття зазнають значних змін у вигляді зовнішніх та внутрішніх реконструкцій. Угорські королі зобов'язують своїх васалів при розбудові замків використовувати прогресивні елементи нової європейської готичної фортифікації. У конструктивному плані закарпатські замки збагачуються округлими, а пізніше 4-гранними баштами з гострим ребром. Архітектори використовують місцевий рельєф для посилення оборонних функцій фортець, в зв'язку з чим плани замків набувають неправильних обрисів (Поп, Поп, 2004, с.12-16; Дзембас, Кобаль, 2005, с.28-30).

Готичний стиль, разом із вказаними змінами, частково залишається в архітектурі закарпатських замків до кінця середньовіччя. Добре збереглися до нашого часу готичні палаци в Ужгородському та Мукачівському замках. Всього ж на території Закарпаття, за різними джерелами, існувало 11 - 17 замків, які, в основному, були пов'язані з головними водними артеріями Закарпаття (крім Середнянського): Броньківський (сторожова вежа), Квасівський, Бодулів, Королівський, Хустський, Виноградівський, Чинадієвський, Мукачівський, Невицький, Ужгородський; крім того, є згадки про Боржавський, Вишківський, Довжанський, Свальявський, Дідовський (озерний) та Горянський замки (Сахарова, Тягур, 2001; Поп, Поп, 2004). Усі замки у XIV – XVI ст. мали загальнодержавне значення та були важливими стратегічними фортецями на північному сході Угорщини.

Історична доля замків склалася по-різному. В зв'язку з нез'ясованими до кінця причинами деякі замки такі як Вишківський (?), Броньківський та ін. занепадають у XV ст. (Поп, 2001, с.106,123), Виноградівський, Королівський і Квасівський були зруйновані у XVI – XVII ст. за розпорядженням австрійського імператора, як бази антигабзбургського руху угорських феодалів (Поп, 2001, с.116-117,203; Поп, Поп, 2004, с.88,96,124), Хустський замок був знищений ударом блискавки у пороховий склад (Сахарова, Тягур, 2001, с.28-29; Поп, 2001, с.394-395). До нинішнього часу більш-менш зберегли своє середньовічне обличчя тільки Ужгородський та Мукачівський замки. У XVIII ст. в зв'язку з тим, що межі австрійської імперії були перенесені в Галіцію, а також із виснаженням оборонно-технічного ресурсу та світовими досягненнями в галузі озброєнь вони втрачають своє значення. Ужгородський замок у 1775 р. імператрицею Марією – Терезією дарується Мукачівській єпархії, а Мукачівський замок наприкінці XVIII ст. перетворюється на тюрму (Троян, 1982, с.46; Поп, Поп, 2004, с.53,75).

Таким чином, замки Закарпаття є надзвичайно важливим джерелом не тільки вивчення фортифікаційних споруд, але і історії краю. Дослідження

основних закономірностей розвитку замків та ретельна періодизація їх історії дає можливість визначити причинно-наслідкові процеси якісних змін, що відбувались в Верхньому Потиссі у контексті європейської історії у період середньовіччя.

Історія замків Закарпаття дотична широкому колу історичних культурних факторів, а тому є однією із невіддільних частин середньовічної культури. Замок, як культурний феномен потребує особливої уваги європейської та вітчизняної історичної науки. Різні сторони матеріальної та духовної, політичної та соціальної сфер суспільного життя залишаються недослідженими до кінця, якщо не враховувати розвиток процесу замкового оборонного будівництва (хронологія, функціональне призначення на різних етапах історії).

Але, якщо Ужгородський, Мукачівський, Хустський, а в останній час і Невицький замки не обділені увагою дослідників і досить освітлені в науковій літературі, то цього не можемо сказати про інші пам'ятки замкової архітектури Закарпаття, які ще чекають на своїх дослідників. Розгляд цих та дотичних проблемних питань неможливий без вивчення бібліографії з історії замків Закарпаття. Оскільки на даний час не існує відомої науковцям та широкому загалу бібліографії вказаної проблеми, автор пропонує свій варіант її як основу подальшого комплексного вивчення історії європейського середньовіччя. У список увійшли як науково – популярні довідники, так і наукові статті та монографії.

Бібліографія з історії замків Закарпаття

1. Анучин В.А. География Советского Закарпатья. - М., 1956.
2. Ачади И. История венгерского крепостного крестьянства. - М., 1956.
3. Балагури Э.А. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. - Ужгород, 2001.
4. Балагурі Е.А., Пеняк С.І. Закарпаття - земля словянська. -Ужгород, 1976.
5. Бернякович К.В. Археологические исследования в Закарпатье в 1948-1949 гг. // Научные записки УжГУ. - Ужгород, 1952. - №6. - С.52-57.
6. Бескид Н.А. Карпаторусская древность. - Ужгород, 1928.
7. Бурма Д.И., Горшков А.Н. Мукачево. - Ужгород, 1972.
8. Варга С. Мукачівський замок Паланок. - Ужгород, 2002.
9. Гаджега В. Севлюш особливо под королями Арпадовичами (р.1301) // Подкарпатська Русь. - 1925. - №3. - С.25-31.
10. Гладкова Л.М. Тайны Среднянского замка // Carpatica - Карпатика. Давнина і сучасність. - Ужгород, 2005. - Вип.33.
11. Гранчак І.М., Пальок В.В. Місто над Ужем. - Ужгород, 1973.
12. Дзембас О.В. Хронологічні горизонти та етапи забудови Невицького замку // Carpatica - Карпатика. Давня історія України і суміжних регіонів. - Ужгород, 2001. - Вип.13. - С.249-257.
13. Дзембас О. Хронологічні горизонти пам'ятки Невицький замок // Закарпатський краєзнавчий музей. Науковий збірник. - Ужгород, 2004. - Вип. VI. - С.180-190.

14. Дзембас О.В. Роботи на Невицькому замку у 2003 р. // Археологічні відкриття в Україні 2002 – 2003 рр. – К., 2004. – С.119-120.
15. Дзембас О.В. Дослідження Невицького замку у 2004 р. // Археологічні дослідження в Україні 2003 – 2004 рр. – Запоріжжя, 2005. – С.121-123.
16. Дзембас О.В. Деякі наслідки робіт Невицької археологічної експедиції в 2004 році // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород, 2005. – Вип. VII. – С.240-254.
17. Дзембас О., Кобаль Й. Невицький замок. - Ужгород, 2005.
18. Дорошенко Д. Угорська Україна. - Ужгород, 1992.
19. Дочинець М.І., Пагіря В.В. Мукачево і мукачівці. - Ужгород, 1994.
20. Душанек І. Хуст в Мараморощ. - Хуст, 1938.
21. Закарпатский краеведческий музей. Путеводитель. – Ужгород, 1972.
22. Закарпатська область. Довідник. - Ужгород, 1947.
23. Замок Паланок. Справочник. - Ужгород, 2002.
24. История Венгрии. - М., 1971. - Т.1.
25. История городов и сёл Украинской ССР. Закарпатская область. – К., 1982.
26. История Подкарпатской Руси. - Ужгород, 1920.
27. Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. - К., 1969.
28. Історія Мукачева (з найдавніших часів до 1918 р.). - Ужгород, 1998.
29. Історія Ужгорода. - Ужгород, 1993.
30. Кобаль Й.В. Історія Ужгородського замку. - Ужгород, 1999.
31. Кобаль Й. Історія Мукачівського замку. - Ужгород, 2001.
32. Кобаль Й.В. Ужгород відомий та невідомий. - Львів, 2003.
33. Кобаль Й.В. Граф Міклош Берчені та графиня Крістіна Чаки: володарі Ужгородського замку у 1692-1711 рр. // Закарпатський краєзнавчий музей. Науковий збірник. - Ужгород, 2004. - Вип.6. - С.64-68.
34. Коломієць І.Г. Боротьба південно-західних руських князівств проти експансії угорських феодалів в XI – XIII ст. // Наукові записки УжДУ. - Ужгород, 1949. - Т.2. - С.25-27.
35. Кондратович И. Греческъ и руськъ монастырь под Арпадовичами // Подкарпатська Русь. - Ужгород, 1924. - Ч.4. - С.114-119.
36. Кондратович И. Додатки к истории Русинов и руських церквей в жупе Угоча // Подкарпатська Русь. - Ужгород, 1925. - Ч.3. - С.117-126.
37. Кондратович М. История Подкарпатской Руси для народа. - Ужгород, 1924.
38. Копитчак О. Федір Корятович - видатний діяч історії Закарпаття доби середньовіччя. - Ужгород, 2003.
39. Котигорошко В.Г. Городища рубежа нашей эры в Верхнем Потисье // SA. – 1989. – XXXVII – 1. – С.21-67.
40. Котигорошко В.Г. Исследование Малокопаньского городища в 1995 – 1996 гг. // Carpatica - Карпатика. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. - Ужгород, 1998. – Вип. 5. - С.109-129.
41. Кушнір Б.Г., Угляр А.І. Ужгород // Нарис - путівник. - Ужгород, 1990.

42. Легоцький Т. Історичні колоски. Визначні пам'ятки природи та історії. (пер.Й.В.Кобаль). - Ужгород, 1997.
43. Логвин Г.Н. Архитектура Украины XIV - первой половины XVI ст. // Всеобщая история архитектуры. - М., 1968. - Т.6.
44. Лучкай М. Історія карпатських русинів. - Ужгород, 1999-2000. - Т.1-2.
45. Макушенко П.И., Петрова З.А. Народная архитектура Закарпатья. - К., 1956.
46. Міськов І. Розвиток торгівлі у містах та містечках Верхнього Потисся (XIII – XV ст.) // Науковий вісник УжНУ. Серія “Історія”. - Ужгород, 2002. - №6. - С.39-42.
47. Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. - Ужгород, 1936. - Т.1.
48. Мудра Ю.І. Наш край – наша історія. – Ужгород, 1994.
49. Народна архітектура Українських Карпат XV – XX століть. - К., 1987.
50. Народнь оповѣданья про давнину. Исторья Подкарпатскоѣ Руси в переказах. - Кошице, 1925.
51. Нариси історії Закарпаття. Під ред. проф.Гранчака І., Балагурі Е., Бабидорича М., Ілько В. - Ужгород, 1993. - Т.1.
52. Неедлы З. История Карпатской Руси до XIV ст. // Известия АН СССР. Серия истории и философии. - М., 1954. - Т.2. - №4. - С.209-217.
53. Олашин М.В. Історія Закарпаття. - Мукачево, 1992.
54. Пагирия В., Ціцак В. Мукачево: історія міста над Латорицею. - Ужгород, 1996.
55. Памятники Закарпатья. Справ. изд. - Ужгород, 1972.
56. Панця Е. Хустський замок. - Ужгород, 1998.
57. Пап С. Історія Закарпаття. - Івано-Франківськ, 2002. - Т.1-2.
58. Пастернак Я.М. Мукачівський княжий замок // Життя і знання. - 1938. – 4. – С.317.
59. Пачовській В. Історія Подкарпатскоѣ Руси. – Ужгород, 1921.
60. Пеняк С.І. Ранньословянське і давньоруське населення Закарпаття VI - XIII ст. - К., 1980.
61. Пеняк С.И. Раннеславянское население Закарпатья VI – IX вв. // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья. – К., 1990.
62. Петров А. Материалы по истории Угорской Руси // Записки исторического факультета СПб Университета. – СПб., 1905-1906.
63. Поп И.И., Поп Д.И. В горах и долинах Закарпатья. - М., 1987.
64. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. - Ужгород, 2001.
65. Поп Д.И. Замки Подкарпатской Руси. Мукачево. - Ужгород, 2002.
66. Поп Д.И. Замки Подкарпатской Руси: Хустский замок. - Ужгород, 2002.
67. Поп Д.И., Поп И.И. Замки Подкарпатской Руси. - Ужгород, 2004.
68. Поп Д.И. Мукачево. - Ужгород, 2005.
69. Попович М. Перекрочени сторіччя 1. Федор Корятович русинський войвода. - Пряшев, 1993.
70. Попович Г.М. Замкові сходи. - Ужгород, 1997.

71. Прохненко І.А. Городища Верхнього Потисся зламу I – II тис. н.е. // *Carpatica – Карпатика. Давнина і сучасність.* – Ужгород, 2005. – Вип.33. - С.132-156.
72. Рожко М.Ф. Карпатські фортеці доби Київської Русі // *Київська Русь: культура і традиції.* - К., 1982.
73. Сахарова Л.Й., Тягур Ю.І. Замки Закарпаття. Віхи історії. - Ужгород, 2001.
74. Сова П.П. Ужгород. Справочник и путеводитель по столице Подкарпатской Руси. – Ужгород, 1935.
75. Сова П. Прошлое Ужгорода. - Ужгород, 1937.
76. Сова-Гмитров П. Минувость города Ужгорода / Заря. - №1-4. – Унгвар-Ужгород, 1943.
77. Сова П.П. Архітектурні пам'ятники Закарпаття. - Ужгород, 1958.
78. Сова П.П. Невицкое. Путеводитель. - Ужгород, 1970.
79. Сова П.П. Мукачівський замок. - Ужгород, 1971.
80. Сова П.П. З минулого художніх промислів Закарпаття. – Ужгород, 1971.
81. Сова П.П. Ужгородський замок. - Ужгород, 1972.
82. Сова П.П. Архітектура Закарпаття. - Ужгород, 1977.
83. Советское Закарпатье. Справ. изд. - Ужгород, 1965.
84. Троян М.В. Хустський замок. Історико - краєзнавчий нарис. - Ужгород, 1980.
85. Троян М.В. Мукачевський замок. - Ужгород, 1982.
86. Троян М.В., Рішко М.В. Хуст. Путівник. - Ужгород, 1982.
87. Украинские Карпаты. История. – К., 1989.
88. Ужгород. Путеводитель. - Ужгород, 1978.
89. Ужгород. Путівник. - Ужгород, 2001.
90. Ужгородський замок // Закарпатський краєзнавчий музей. Довідник. - Ужгород, 2002.
91. Федака П. Пам'ять рідної землі. - Ужгород, 1996.
92. Федака П. Пам'ятки Замкової гори. - Ужгород, 1999.
93. Феделешь В.И. Учебникъ исторіи Подкарпатскоѣ Руси. – Мукачево, 1922.
94. Хуст над Тисою. Справ. изд. - Ужгород, 1992.
95. Хустський А. (Маркуш О.) Старинні замки Підкарпаття. - Ужгород, 1943.
96. Хустський замок // Наш родный край. - 1922. - Ч.1.
97. Хланта І.В. Закарпатські замки в легендах, переказах та літературних творах. - Ужгород, 1995.
98. Шандор В. Закарпаття: історико-правний нарис ІХ ст. - 1920 р. - Нью-Йорк, 1992.
99. Шандор Я.Ф., Федака С. Обличчя Ужгорода. - Ужгород, 1999.
100. Янковичь І.М. Подкарпатська Русь въ преисторіи. - Мукачево, 1931.
101. Bálogh J. Munkács-vár története. - Munkács, 1890.
102. Baláthy J. Munkács városának és váranak leírása. - Debrecen, 1836.
103. Baláthy J. Munkács története. – Munkács, 1870.

104. Bóna I. Magyar – szláv korszak (895 – 1172) // Erdély rövid története. – Budapest, 1989. – Old.101-157.
105. Bóna I. Az Arpádok korai várai. – Debrecen, 1998.
106. Cránki D. Magyarország történeti földraiza á Hunyadiak korában. – Budapest, 1890.
107. Deák Gy. Ungvármegye történeti emlékei // Ungm. – Naptár. – Ungvár, 1909. – Old.154-158.
108. Deák Gy. Szerednyei emlékek // Ung. – Ungvár, 1911. – 19 sz.
109. Deuschmánn A. Kárpátalja muemlékoi. - Budapest, 1990.
110. Dienes A. Regélő romok. – Rozsvyo, 1940.
- Dienes A. A Felső – Tisza – vidék a X században // Szabolcs – Szatmár megye műemlékei. – Budapest, 1986. – 6. – Old.101-106.
111. Dusănek J. Chust v Mărmarosi. - Chust, 1937.
112. Dzembasz O. Előzetes jelentés a nevickej vár fel tárásáról // JAMÉ. - Nyiregyháza, 1999. – XLI. – Old.267-312.
113. Elter I. Magyarország idrisi földrajzi művében (1154) // Acta Historica. – Budapest, 1985. – 82. – Old.55-63.
114. Feld I. Megyeegyzégek a tudományos várkutató módzertanához // Műemlékvédelem. – Budapest, 1990. – 34. – Old.129-138.
115. Finger K. Mukačevo. - Uzhorod, 1935.
116. Fűgedi E. Vár és társadalom a 13-14 századi Magyarországon. – Bp., 1977.
117. Győrffy Gy. Az Arpadkori Magyarország története földrajza. – Budapest, 1963.
118. Győrffy Gy. Die entstehung der ungarischen burgorganisation // AH. – 1976. – XXVIII. – 3-4. – S.323-358.
119. Gerő L. Magyarországi várépítészet. – Budapest, 1955.
120. Griger J. Munkács vára öszzegyujtott térvei. - Budapest, 1902.
121. Haly K. Munkácsi levéltárak és udvartartási iratok (1680 – 1701). – Budapest, 1900.
122. Hodinka A. A munkacsi görög - katolikus puspoksege története. – Budapest, 1910.
123. Hodinka Á. Утцюзнина, газдуство и прошлость Южнокарпатських русинувъ. - Nyiregyháza, 2000.
124. Horváth Z., Gyorgy-Kovács S. Kárpátalya kincsei. - Budapest, 2002.
125. Historia hradu Nevicke // Křivanek a spol. - Uzhorod.
126. Jánkovich J.M. Mukačevsky hrad (Palanok) a Mukačevo. - Užhorod, 1929.
127. Jenei F., Gerő L. Magyar várak. – Budapest, 1968.
128. Karácsonyi J. A Magyar nemzetségek a XIV. Sz. Közepéig. – Budapest, 1900.
129. Kárászi M. A Munkácsi vár története. - Munkács.
130. Kárpátalya: Lemberg és Csernovic útikonyv. - Budapest, 2004.
131. Keresztyèn B. A Perényiek és Báro Perényi Zsigmond élete, emléke Ugocsában. - Ungvár, 2000.
132. Keresztyèn B. Irodalmi, barangolások a Kárpátok alján. - Ungvár - Budapest, 1993.

133. Komáromy A. Ugocsa vármegye a történelemben // Ugocsa. – Nagyszöllős, 1886. – 11-13 sz.
134. Kontratovics I. Ungh ujar es a Drugethek cimere // Hatarszeti Ujsag. - Ungvar, 1925. - №23. - Old.3-6.
135. Kováč D. Dejiny Slovenska. - Bratislava, 1998.
136. Kovács S. Bus dülédekeiden. Kárpátalja középkori várépítészeti emlékei. - Budapest, 2004.
137. Kovács S. Kárpátaljai utravalo. - Budapest, 1999.
138. Kozma G. Altalanos foldrajz. - Budapest, 1906.
139. Kristó Gy. A vármegyék kialakulása Magyarországon. – Budapest, 1988.
140. Kristó Gy., Engel P. Korai magyar történeti lexikon (9-14. század) – Budapest, 1994.
141. Legocsky T. Beregvarmegye monográphiája. - Ungvár, 1881.
142. Legocsky T. Munkács uj monográfiája. - Munkácsi, 1907.
143. Makk F. A király ság első százada. – Budapest, 1992.
144. Márámaros megyè. Hònismereti írások a monárchia kórából. - Budapest - Beregszász, 1997.
145. Menclova D. Česke hrady. - Praga, 1972.
146. Meszaros K. Ungvárváros története. – Pest, 1861.
147. Mező A., Németu P. Szabolcs – Szatmár megye történeti etimológiai helységné Vtára. – Nyíregyháza, 1972.
148. Mihályi J. Máramaros megye története. – Máramaros – Sziget, 1901.
149. Musztyánovics E. Az ungvári vár története // Görög – katolicus szle. – Ungvár, 1908. – 36 sz.
150. Németh P. Borsova határvármegye kialakulása // A kisváradai vármúzeum kiadványai. – Kisvárda, 1975. – 5. – Old.7-12.
151. Németh P. Szabolcs – Szatmár megye története. XI-XIII század // Szabolcs – Szatmár megye műemlékei. I. – Budapest, 1986. – 6. – Old.101-106.
152. Németh P. Álom és valóság: Ung vára // Carpatica – Карпатика. Давня історія України і суміжних регіонів. Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Едуарда Альбертовича Балагурі. – Ужгород, 2001. – Вип.13. – Old.237-240.
153. Nováki Gy. Várépítészettünk kezdetei // Várépítészettünk. – Budapest, 1975. – Old.45-61.
154. Nováki Gy. Die topograpischen eigentümlichkeiten der ungarischen burgen im 10.-11. jahrhundert am nördlichen rangebiet der grossen tiefebene // AN. – 1976. – XXVIII. – 3-4. – S.359-369.
155. Nováki Gy. Várépítészett Magyarországon a X – XI században // Szent István és kora. – Budapest, 1988. – Old.145-150.
156. Pál E. A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. – Budapest, 1998.
157. Perfeckiy Ę. Socialne-hospodarske pomerý Podkarpatske Rusi ve století XIII - XV. - Bratislava, 1924.
158. Pesty F. Az eltűnt régi vármegyék. – Budapest, 1880.
159. Podgrádszky Gy. Magyar - Ukrán történelmi kapcsolatok. - Budapest, 1916.
160. Pós A. Az ungvári vár. – Ungvár, 1911.

161. Prehled dejin Československa (do roku 1526). - Praga, 1980.
162. Rados J. Magyar kastélyok. – Budapest, 1939.
163. Rappoport P.A. Kárpátaljai középkori várak // AÉ. – 1965. – köt.92. – 1. - Old.61-66.
164. Sándorfi Gy. Várak a 10 században // Műemlékvédelem. – Budapest, 1989. – 33. – Old.19-26.
165. Sipos Zs. Borsova monographiája. – Beregszász, 1911.
166. Slivka M., Vallašek A. Hradky a hradky na vychodnom slovensku. - Košice, 1991.
167. Štěpánek M. Opevnena sídlistá 8 – 12. stoletiva ve Stredne Evrope. – Praha, 1965.
168. Szabò I. Ugocsa megyè. - Budapest, 1937.
169. Szilágyi S. A Magyar nemzet története.
170. Szova P.D. Ungvár óskora. – Ungvár, 1943.
171. Szova-Gmitrov P. Ungvár múltya. – Ungvár, 1944.
172. Tabódy J. Munkács multja és yelène. - Munkács, 1928.
173. Technicka prace u zemi Podkarpatoruske. 1919-1933. - Uzhorod, 1933.
174. Tolnai Vilaglexikona. - Budapest, 1913 - 1916. - T.1-12.
175. Tolnai Vilagtortenelme. - Budapest, 1909 - 1912. - T.1-3.
176. Ulični F. Dijiny osídlenia uzskey župy. - Přesov, 1995.
177. Ungvár és Ung Vármegye. – Ungvár, 1940.
178. Varády G. Máraarosí emlékkönyv. - Máraaros - Szigeten, 1991.
179. Varju E. Magyar várak. – Budapest, é.n.

Gomoljak E.

Les châteaux de la Transcarpatie (Bibliografie) (Résumé)

Grâce à sa situation géographique (la région de Carpatés depuis longtemps a joué un rôle de la région de transit, où se croisaient les artères de transport et de commerce venant des pays voisins de l'Europe).

Le bassin Haut de Tissa dans le domaine ethno – culturel était proche à celui de l'Europe Centrale et ressentaiten permanence l'influence du processus historique européen. Les monuments historiques et archéologiques de la région, entre autres les châteaux, en sont témoins. C'étaient les bâtiments fortifiés, en bois et en pierre, qui menaient une fonction défensive au cas du danger.

En tout sur le territoire de la Transcarpatie, d'après les différentes sources, il existait 11 – 17 châteaux: celui de Brogne, de Kvasy, Bodouly, Korolevo, Khoust, Vinogradiv, Tchínadíjevo, Moukatchevo, Nevystky, Oujgorod, Sereďne. Outre cela il y a des témoignages sur l'existence des châteaux à Borjava, Vichkovo, Dovge, Svaljava, Diedovo et Horjané.

Ce sont les rois hongrois qui commencent à construire activement les châteaux en XIII – XIV siècles principalement à la place des "horodéchtch" qui étaient construits en terre et en bois en X – XI siècles et ne pouvaient plus rester en fonction de la garde

fortifié des frontières du royaume Hongrois et contrôler les voies de commerce et de caravane. Les châteaux en pierre étaient construits par les architectes européens comme analogues des châteaux romans en Europe Occidentale. La reconstruction et l'amélioration de leurs possibilités tactiques et stratégiques les siècles suivants étaient fait d'après le progrès de la fortification européenne.

En XIV – XVI siècles tous les châteaux de la région avaient le statut national et jouaient le rôle des forteresses importantes et stratégiques dans le nord – est de la Hongrie. Mais le destin historique des châteaux de la Transcarpatie était différent.

On peut dire alors, que les châteaux de la Transcarpatie sont le source important dans l'apprentissage de l'histoire de la fortification européenne du Moyen Age et fait partie de la culture de cette époque.

Le château, comme phénomène culturel, demande l'attention exceptionnelle de la part de science nationale et européenne. Il faudrait ensuite étudier en détailles le développement du processus de la construction défensive (la chronologie, la destination sur toutes les étapes de l'histoire, etc.). Si les châteaux d'Oujgorod, Moukatchevo, Khoust et Nevytsky sont assez bien étudiés et décrits dans les recherches scientifiques, on ne peut pas dire la même chose sur les autres châteaux qui attendent encore leur tour. Mais cela est impossible sans étude précédente de la bibliographie de l'histoire des châteaux de la Transcarpatie. Puisque pour aujourd'hui il n'y a pas d'étude connue sur la bibliographie du problème indique, l'auteur propose sa version comme base pour l'étude complexe de l'histoire du Moyen Age.

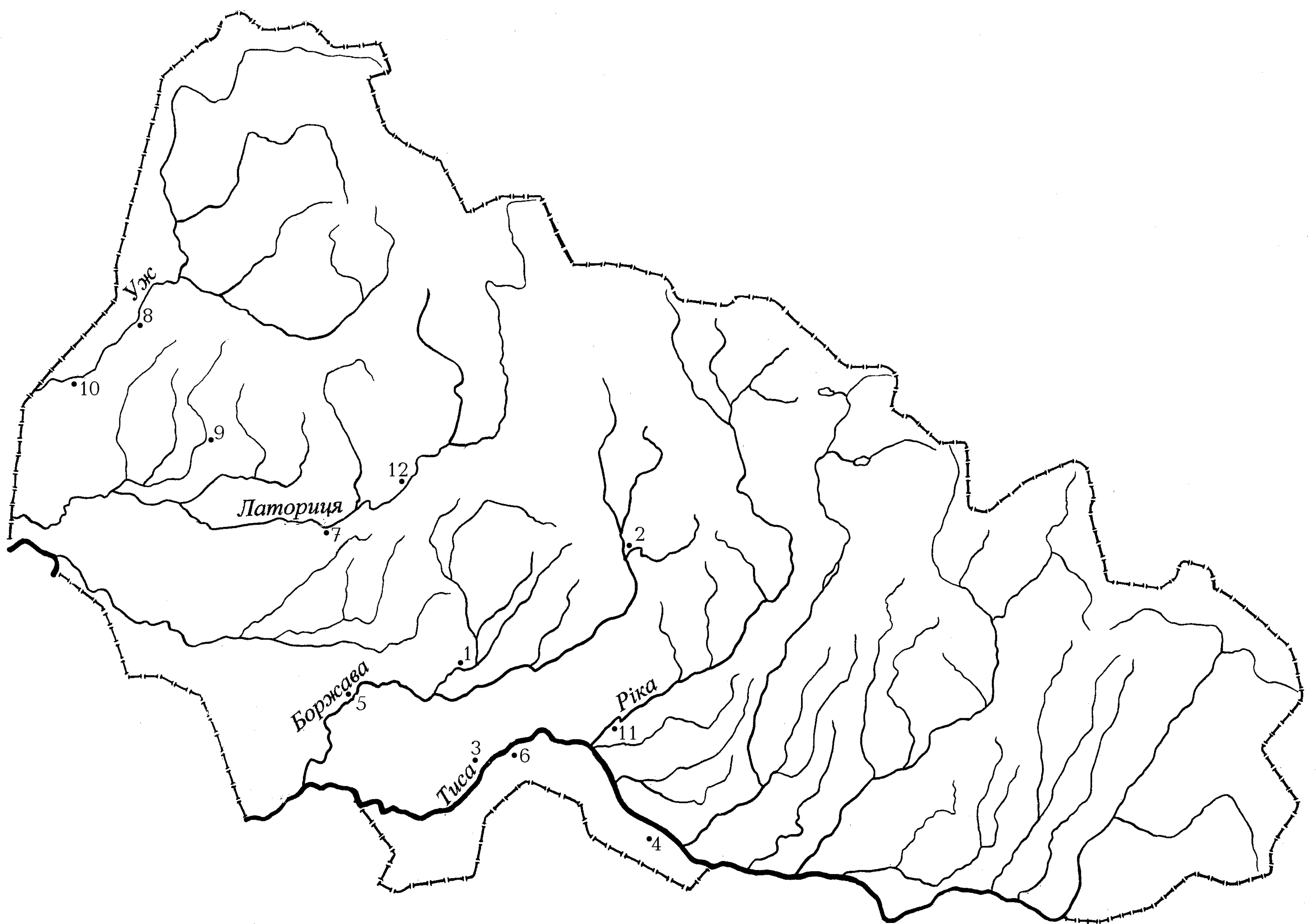

Рис.1. Карта розміщення замків на території Закарпатської обл. України. 1. Бодулів (Сільце); 2. Бронька; 3. Виноградів; 4. Вишково (?); 5. Квасово; 6. Королево; 7. Мукачево; 8. Невицьке; 9. Середне; 10. Ужгород; 11. Хуст; 12. Чинадієво.